

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՌԵՍՈՒՐՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հայագիտական ռեսուրսներ թիւս ներկայ թիւը կը մնար պահասաւոր, եթէ անցեալ ակադեմիկ տարուան ընթացքին Վիեննա եւ Պարիս տեղի ունեցած «Հայագիտական բանախօսութիւններ»-ու արձանագրութիւնը չտայ:

Պ. Պաստակեանի կազմակերպած Հայագիտական այս բանախօսութիւնները պատահական երեւոյթ մը չէին ներկայացըներ, այլ արդիւնքն էին երբեակ տարիներու գիտութեանը եւ խորհումներուն, որոնց կըրակացութիւնները ինքն Պ. Պաստակեան սապէս ամփոփած էր իր «Վզգային խնդիրներ»-ու երրորդ պրակին մէջ:

«Գիտելով այն երեւոյթները, որոնք բարեգործութեան չեն վերաբերում, այլ ապացուցանում են գաղութներին մտաւոր պահանջները, կը նկատուի որ չնայած թէ մեր գաղութները ոգեւորուած են բարձր զգացումներով, շարժումներով ու գիտաւորութիւններով դէպի ազգ եւ հայրենիք, այդ երեւոյթներին հետեւանքները սովորաբար նշանաւոր չեն: Սրա հիմնական պատճառը թուում է լինել գլխաւորապէս թերութիւնը, երբեմն նաեւ բացակայութիւնը հայ ազգի եւ երկրի վերաբերեալ նախապէս ստացուած գիտութիւնների եւ յատկապէս հաւաքուած տեղեկութիւնների, մի խօսքով ասած, ժամանակին ստացուած ազգային կրթութեան:»

«Բայց թէ կեանքը, եւ թէ հայրենասիրական շարժումները սովորաբար չեն սպասում, այլ մի որեւէ եւք են պահանջում:»

«Ընդ, բնական է, որ ղեկավարում ենք ոչ այնքան գիտութիւններով, որքան հրապուրիչ հաճոյքներով ու շրջաբերուող կարծիքներով եւ վերցնում ենք այն տեղեկութիւնները, որոնք պատահաբար ձեռքի տակ են գտնուում. բայց շրջաբերուող կարծիքները եւ պատահական տեղեկութիւնները սովորաբար անկատար ու միակողմանի են, երբեմն նոյն իսկ սխալ ու անհիմն:»

«Բնական է նոյնպէս, որ տեղեկութիւնների ու գիտութիւնների թերութիւնը ոչ միայն պատճառում է անվերջ վիճարարութիւններ եւ դժուարացնում է վճիռների որոշումը, այլ լուրջացնում է եւ ողնաջնում նրանց նշանակութիւնը:»

«Սակայն հարկաւոր տեղեկութիւններ ու գիտութիւններ յաճախ արդէն կան, կամ կարող են գտնուել պէտք է միայն զանոնք կանխօրէն ի յայտ բերել, մտաչելի դարձնել ու տարածել: Իրողութեան համապատասխանող կըրակացութիւնները եւ հետեւաբար ճշգրտօյն կարծիքները հետզհետէ ինքնին կը կազմուեն եւ կը հաստատուեն:»

«Եւս հակիրճ նկատողութիւնների իմաստը թերեւս պարզում է թէ որչափ անհրաժեշտ է հայ ազգի ու հայրենիքի՝ այսինքն հայագիտութեան վերաբերուող տեղեկութիւնների տարածումը...»

«Հայագիտական գիտութիւնների ու տեղեկութիւնների տարածումը մեր մէջ մեզ ի հանդէս կը բերի թէ ինչ մենք ունենք եւ թէ ինչ մեզ պակասում է կը պարզի մեր ազգային բնութիւնը եւ նրա յատկութիւնների սկզբնական պատճառները. կ'ապացուցանի մեր ազգային առաւելութիւնները, զորոնք պիտի ջանանք պահել, հաստատել ու զարգացնել. բայց, ինչ որ թերեւս աւելի կարեւոր է, այս բոլորը կ'ապացուցանի միաժամանակ մեր պակասութիւնները եւ նրանց պատճառները, զորոնք պիտի սկսենք եւ ջանանք բուժել եւ ջնջել արմատաքի:»

«Վերջ ի վերջոյ, տարածումը եւ հաստատումը մեր մէջ այն գիտութիւնների ու տեղեկութիւնների — որոնց հետ մեր ամբողջ բնութիւնը խոր եւ սերտ, անջնջելի կապեր ունի — չէ

կարող չազդել մեր՝ զանազան երկիրներում գտնուող հայրենակիցների մտայնութեան վրայ. չէ կարող դարձեալ մեր բոլոր ազգակիցներին ի յայտ չբերել մեր հասարակցութեան կապերը (liens de communauté) եւ հետեւաբար չէ կարող չապահովել եւ չհաստատել ազգային համերաշխութեան գիտակցութիւնը մեր բոլոր գաղութների մէջ:

Հայագիտական բանախօսութիւններու գաղափարն ու անոնց իրագործման համար առաջարկուած ընդարձակ ընդհանուր ծրագիրը հաճոյքով է որ ողջունուեցաւ մասնագէտ հայագէտներու կողմանէ: Բանախօսները Վիեննայի մէջ ժողովուելով Հ. Յ. Տաշեանի նախագահութեամբ եւ կողմանէ: Բանախօսները Վիեննայի մէջ ժողովուելով Հ. Յ. Տաշեանի նախագահութեամբ՝ միաձայն ընդունեցան Պ. Պաստակեանի Պարիսի մէջ Պրոֆ. Meilletի նախագահութեամբ՝ միաձայն ընդունաւ իր մասնաճիւղէն: Ու այսպէս առաջարկած ծրագիրն ու յանձն առին բանախօսել իւրաքանչիւրն իր մասնաճիւղէն: Ու այսպէս կազմուեցան ցանկերը Վիեննայի եւ Պարիսի բանախօսութիւններուն, որոնցմէ սակայն պարագաներու բերումով հետեւեալները միայն կրցան տեղի ունենալ:

1923

- Ա. 1 Նոյեմբեր, Վիեննա՝ Հայ ազգի նախապատմութիւնը, Դիկտր. Հ. Ա. ՄԱՅՐԿԵԱՆ
Բ. 15 — — — — — Հայ բնակավայրի աշխարհագրութիւնը, Դիկտր. Հ. Ս. ԿՈՊԵԱՆ
Գ. 29 — — — — — Հայ ազգի պատմութիւնը սկզբէն մինչեւ ԺԹ. դարու սկիզբը, Դիկտր. Հ. Ս. ԿՈՊԵԱՆ
Դ. 6 Դեկտեմբեր, — — — — — Հայ գրերու գիւտը եւ մանրանկարչութիւն, Հ. Ն. ԱԿՈՆԵԱՆ
Ե. 13 — — — — — Դասական հայերէն, Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

1924

- Ջ. 31 Յունուար, Վիեննա՝ Քրիստոնէութեան սկզբնաւորութիւնը Հայաստանի մէջ, Հ. Վ. ԽՅՈՂԻՉԵԱՆ
Է. 31 — — — — — Պարիս՝ La langue arménienne, par PROF. MEILLET
Ը. 1 Փետրուար, Վիեննա՝ Դասական մատենագրութիւն, Հ. Պ. ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ
Թ. 1 — — — — — Պարիս՝ Հայերի հեթանոսական հաւատալիքները, Պրոֆ. Հ. ԱՐՈՆՅԱՆ
Ժ. 21 — — — — — Վիեննա՝ Նոր հայերէն, Հ. Ս. ՆԱՐԱՅԵԱՆ
ԺԱ. 21 — — — — — Պարիս՝ Հայաստանի հանքային եւ ջրային աղբիւրները, ԱՂԱՐԱՅԵԱՆ
ԺԲ. 3 Մարտ, Վիեննա՝ Հայ գիւղացիութիւնը, Յ. ՄԱՂԱԹԵԼԵԱՆ
ԺԳ. 27 Ապրիլ, — — — — — Հայ վաճառականութիւնը, Դիկտր. Հ. Հ. ՈՍԿԵԱՆ
ԺԴ. 5 Յունիս, — — — — — Հայ գիւղացիութիւնը (շարունակութիւն), Յ. ՄԱՂԱԹԵԼԵԱՆ

Թէ՛ Վիեննայի եւ Թէ՛ Պարիսի բանախօսութիւններուն ամբողջական կազմակերպութիւնն ստանձնեց անձամբ Պ. Պաստակեան:

Դիկտր. Հ. Ա. Մաստիկեան բանալով Վիեննայի բանախօսութիւններու շարքը, ընդգծեց բանախօսութիւններու խոր իմաստը ու ձգեց ակնարկ մը Հայ ազգի մօտիկ անցեալի վրայ: Վերջին կիսագարի ընթացքին մեր տհաս քաղաքական շարժումները, որոնք չկրճուած տարբեր խումբերու գործն էին, սա որոշ հետեւանքը միայն ունեցան, որ մեր ազգի նշանաւոր մասը ոչնչացաւ. այս

իրողութիւնը բաւական չէ արդեօք ապացուցանելու թէ Հայաստանի շարժումները որքան փաստակար կրնան ըլլալ, եթէ ազգին ղեկավարները ոչ միայն անկարող ըլլան, այլ եւ տեղեակ չըլլան իրենց ստանձնած գործի բոլոր պահանջներուն եւ նոյն իսկ տգէտ — իրենց ազգի եւ երկրի մասին: Յուսանք որ Պ. Պաստալեանի զաղափարին իրագործումը — Հայագիտութեան տարածումը Հայրենակիցներու մէջ — օգտակար ըլլայ մեր ապագային համար:

Նոյնպէս Պրոֆ. Meillet իր 31 Յունուար 1924 բանախօսութեան սկիզբը շեշտեց այս ամբողջ աշխարհի լայնօրէն կանխամտածուած ձեռնարկին իմաստն ու արժէքը՝ յիշեցնելով սլաւագագերու քաղաքական նորագոյն յաջողութիւնը: Պրոֆ. Meillet ըսաւ. «Թոյլ տուէք որ նախ շնորհակալութիւն յայտնեմ այս բանախօսութիւններու մեծայարգ կազմակերպիչին: Ար հաւատամ իրեն կրկին շարք մը կազմելու այս միտքը օրինաւորապէս արդար է եւ յատկապէս բեղուն: Ստոյգ ցընէ դէպքերը, որոնք մեր դէմն են, բայց անցած դէպքերու որոշ գիտակցութիւնն է որ թոյլ ինչ որ հանդիպեցաւ սլաւ ժողովուրդներուն, ստոյգ է թէ բանասիրութիւնը չէ որ տուաւ սլաւագագերու հրաշալի այն յարութիւնը, որուն այսօրուան հիացող վկաններն ենք մենք, եւ սակայն այս յարութիւններու իւրաքաչիւրը մտաւոր շարժումով մը պատրաստուեցաւ, բանասիրական շարժումով մը, անցեալի հետազոտութեամբ մը: Բանասէրներն են որ եղան աղբիւրը բոլոր այն զարմանալի զարգացումներուն, որոնք կը ներկայացնեն մեզի այսօր յարութիւնը սլաւագագերու, որոնք կը ներկայացընեն ազգութիւններ երիտասարդ, գործունեայ, եւ ապագայով լի:»

«Անցեալի ուսումնասիրութիւնը միջոցն է ներկայի ծանօթութեան: Անցեալի մտածումն է որ միեց Պ. Պաստալեանը, ու այս մտածումը արդար է, բեղուն է եւ կը կարծեմ թէ ձեր ազգը պէտք է իրեն երախտապարտ մնայ:»

Ունկնդիրները ջերմագին ծափահարութիւններով է որ ընդունեցին Պրոֆ. Meilletի այս վերջին խօսքերը:

Ար թուի թէ մեր Հայրենակիցները միաւորուիլ միայն կարող են Պրոֆ. Meilletի յայտնած կարծիքին. եւ անոնք, որոնք ո եւ է պատճառով չկարողացան յաճախել բանախօսութիւններու՝ անկասկած կը ցանկանան որ անոնք շուտով ըյս տեսնեն: Հայագիտական բանախօսութիւններու, Հաւաքածոն թոյլ պիտի տայ դիւրաւ ծանօթանալու հայ անցեալը շօշափող այնպիսի ակնարկներու, որոնք մասնագէտներու երկար ու ուշադիր հետազոտութիւններու արդիւնքները կը ներկայացընեն:

Ապագան միայն պիտի կարողանայ ցոյց տալ մեզ թէ Հայագիտական բանախօսութիւնները գիտական գեղեցիկ ձեռնարկ մը ըլլալով՝ կը բերեն հայ ազգի համար այն տեսակի ու կարգի արհամարհ: Պրոնք բոլոր ազգերու քով ժամանակի կը կարօտին հասնելու եւ արտայայտուելու համար:

Խմբագրութիւն «Հանդէս Ամսօրեայ»ի: